

JÚLIA DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ*

Štefan Tó bik a jeho dielo GEMERSKÉ NÁREČIA I. – III. v kontexte slovenskej jazykovedy

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, J.: Štefan Tó bik and his Work Dialects of Gemer I-III. in Context of Slovak Linguistics. *Slavica Slovaca*, 53, 2018, No 3-4, pp. 29-41 (Bratislava).

We are presenting to the Slovak as well as foreign professional public Štefan Tó bik's lifework Dialects of Gemer I/1,2 (2018), Dialects of Gemer II/1,2 (2019), and Dialects of Gemer III (2019), issued in two stages by the Publishing House of Prešov University. The first volume is dedicated to the 16th International Congress of Slavists in Beograd (2018); the other two are issued on the occasion of the 110th anniversary of the author's birth (1909–2019). In Slovak linguistics and dialectology, this is an extraordinary event, as the author finalised the manuscript and handed it in to the Editorial Office of the National Geographic Society of Gemer (Gemerská vlastivedná spoločnosť) in Rimavská Sobota (within the edition National Geographic Views of Gemer (Gemerské vlastivedné pohľady) right before his premature death in 1969. Academic publications for the above society were issued by two publishing houses – Obzor in Bratislava and Osveta in Martin. All this information can be found on the title pages of the first and the second volume of the manuscript. Due to various subjective as well as objective reasons, publishing this masterpiece was postponed for fifty years, causing many representatives of Slovak linguistics to lose all hope the manuscript would be found.

Slovak linguistics and dialectology, Štefan Tó bik's lifework Dialects of Gemer I.—III., publishing this masterpiece has been postponed for fifty years.

Prof. PhDr. Štefan Tó bik, CSc., popredný slovenský jazykovedec, dialektológ, pedagóg, vysokoškolský profesor a organizátor vysokého školstva na východnom Slovensku, sa narodil 7. februára 1909 v Hnúšti, okres Rimavská Sobota. Zomrel 2. septembra 1969 v rodisku, keď sa vracal z dialektologického výskumu v rodnom kraji.

Základné a stredoškolské vzdelanie absolvoval vo svojom rodisku, v susednom Tisovci a v Rimavskej Sobote. V týchto gemerských mestečkách sa narodili alebo pôsobili viacerí významní slovenskí dejatelia, ktorí sa svojim dielom zapísali zlatými písmenami do dejín slovenského národa. To nemohlo neovplyvňovať na formovanie osobnosti Š. Tó bika, ktorý sa po maturite rozhodol pokračovať v štúdiách na Univerzite Komenského v Bratislave. V septembri 1928 sa zapísal na štúdium slovenskej a germánskej filológie na filozofickej fakulte. Z rodného kraja si odniesol živý záujem o slovenský jazyk a o slovenské nárečia, o ktorých sa už v dvadsiatych rokoch dvadsiateho storočia vedelo, že majú mimoriadny význam pre štúdium najstarších dejín slovenského jazyka, o dejiny slovenského národa a o rozvoj slovenskej vzdelanosti. V akademickom roku 1930/1931 absolvoval jednosemestrálny študijný pobyt na Univerzite v Grazi v Rakúsku.

Od roku 1933 pôsobil ako stredoškolský profesor na Štátnej obchodnej akadémii v Košiciach, v rokoch 1938-1945 v Prešove (v čase, keď po viedenskej arbitráži 2. novembra 1938 Košice s celým južným a časťou východného Slovenska anektovalo Maďarsko) a v rokoch 1945-1952 opäť v Košiciach. Od roku 1950 začína externe spolupracovať s filologickým ústavom na

* Prof. PhDr. Júlia Dudášová, DrSc. Prešovská univerzita v Prešove, Ústav rusinskeho jazyka a kultúry, Ul. 17. novembra 15, 080 01 Prešov.

košickej pobočke Pedagogickej fakulty Slovenskej univerzity v Bratislave a od roku 1952 sa stáva interným pracovníkom Pedagogickej fakulty v Prešove, ktorá vznikla reorganizáciou košickej pobočky. Od roku 1952 až do svojej predčasnej smrti roku 1969 zasvätil svoj život rozvoju vysokého školstva v Prešove, kde prešiel mnohými akademickými funkciami (vedúci katedry, prodekan, dekan) a kde v priebehu krátkeho času obhájil všetky vedecké hodnosti vysokoškolského učiteľa: 1950 PhDr., 1955 docent, 1963 CSc., 1968 mimoriadny profesor.

Hneď po skončení vysokoškolských štúdií sa v rokoch 1933-1938 zúčastňoval na dialektologickom výskume počas prázdnin, ktorý organizoval jeho učiteľ Václav Vážný, profesor FF UK v Bratislave a organizátor dialektologického výskumu na Slovensku. V dvoch ročníkoch časopisu *Carpatica* (1936, 1939) Václav Vážný publikuje dve správy o výsledkoch prázdninových aktivít svojich bývalých poslucháčov v rokoch 1933-1935 a 1936-1938, z ktorých sa dozvedáme, že prázdninové štipendium bolo poskytnuté členom *dialektologickej komisie Jazykovedného odboru Učenej spoločnosti Šafárikovej*, medzi ktorých patrili: Š. Tóvik, J. Halaša, J. Štolc, E. Pauliny, A. Rakus, E. Jóna, A. Arany, L. Šimovič, J. Laubert, J. Enderle, J. Szabó-Orlovský. Jazykovedný odbor Učenej spoločnosti Šafárikovej, ktorý bol založený v jeseni 1932 v Bratislave, v spolupráci so Slovanským seminárom UK, „si vytýčil ako jednu zo svojich najdôležitejších úloh vychovávať slovenský univerzitný dorast ako budúcich spolupracovníkov pre prípravu monografického spracovania jednotlivých krajov Slovenska z hľadiska dialektologického,“ uviedol v správe V. Vážný (1936).

Tieto ciele boli v súlade so závermi *Prvého zjazdu slovanských filológov* v Prahe (1929), na ktorom sa veľa pozornosti venovalo napríklad aj diskusii o výskume nárečí v slovanských krajinách, ako aj o *metóde jazykového zemepisu* ako základnom metodickom a metodologickom postupe pri výskume dialektov a ich opise. Slovenská lingvistika sa na pražskom zjazde prezentovala, povedané slovami českého bádateľa V. Šmilauera, „ako najchudobnejšia spomedzi všetkých slovanských filológií“, ale poukazovalo sa na jej prednosť – bohatstvo slovanských nárečí.¹ Na pražskom zjazde reprezentovali slovenskú slavistiku českí vysokoškolskí učitelia a bádatelia pôsobiaci na UK v Bratislave a v Matici slovenskej v Martine. Zodpovedalo to vtedajšiemu stavu slovenskej spoločnosti, ktorá po vzniku prvej Československej republiky nemala dostatok vzdelaných ľudí a inteligencie a ktorá v tom čase, obrazne povedané, vstávala z popola ako povestný vták fénix. Preto bolo potrebné vychovať mladých slovenských odborníkov, ktorí by pokračovali vo výskume a ktorí by nadviazali na dosiahnuté výsledky svojich českých profesorov pri budovaní slovenskej vedy. Tak sa aj stalo, lebo z radov spomínanej dialektologickej komisie Učenej spoločnosti Šafárikovej sa v neskorších rokoch formovala nová generácia slovenských jazykovedcov, ktorej pripadla čestná úloha: položiť základy modernej slovenskej jazykovedy.

Patrí medzi nich aj Štefan Tóvik, ktorý celý svoj tvorivý život mal na pamäti túto náročnú úlohu – venovať sa výskumu slovanských nárečí ako živých jazykových pamiatok, v ktorých sa petrifikovali najdôležitejšie javy z interného vývinu slovenského jazyka v jeho najstaršom vývinovom období v 10.-15. stor. Na svojom novom pôsobisku v Prešove (na Pedagogickej fakulte, na Filologickej fakulte Vysoké školy pedagogickej a na Filozofickej fakulte UPJŠ) podobne ako jeho bývalý učiteľ Václav Vážný organizoval dialektologický výskum na východnom a strednom Slovensku, získaval z radov svojich poslucháčov záujemcov o štúdium slovanských nárečí a o onomastický výskum, zapájal svojich mladých spolupracovníkov na katedre a tiež poslucháčov slovenského jazyka do dialektologického výskumu slovanských nárečí v rámci výskumného

¹ Šmilauer, Vladimír: Práce lingvistické sekce I. sjezdu slovanských filológů v Praze. In: Bratislava, 3, 1930, č. 5, s. 1131-1137.

projektu *Atlas slovenského jazyka* (I.-IV. 1968 – 1984), ktorý v tom čase organizoval Jazykovedný ústav L. Štúra SAV. Pod jeho vedením boli napísané desiatky diplomových, rigorózných a dizertačných prác venovaných štúdiu slovenských nárečí, vchoval niekoľko generácií stredoškolských učiteľov slovenského jazyka. Ako vedúci katedry slovenského jazyka a literatúry (1952 – 1969) rozvíjal spoluprácu s Jazykovedným ústavom L. Štúra SAV, s Katedrou slovenského jazyka FF UK v Bratislave a so Združením slovenských jazykovedcov pri SAV. Mal veľkú zásluhu na tom, že prešovská slovakistika sa v priebehu niekoľkých rokov etablovala ako druhé univerzitné pracovisko na Slovensku, zamerané na výskum slovenského spisovného jazyka, slovenských nárečí, dejín spisovnej slovenčiny a vývinu slovenského jazyka.

Vo svojej vedeckovýskumnej činnosti sa Štefan Tóvik venoval výskumu slovenských nárečí, dejín slovenského jazyka, odbornej terminológie, jazykovej kultúry a jazykovej výchovy. Od roku 1934, t. j. už o rok po absolutoriu, uverejňuje v Bratislave, časopise Učenej spoločnosti Šafárikovej, svoju prvú štúdiu *Charakteristické zjavy hláskoslovné v nárečiach juhozápadného Gemera* a o rok neskôr vychádza v tom istom časopise druhá časť tejto štúdie (1935). Roku 1936 uverejňuje v Sborníku Matice slovenskej príspevok *Kvantita gemerských nárečí* a o rok neskôr v tomto matičnom zborníku publikuje prácu *Prechodná oblasť stredoslovensko-východoslovenská* (1937). S jeho menom sa každoročne stretávame až do roku 1940/1941 aj v ďalších časopisoch (*Carpatica*, *Slovenská reč*, *Linguistica Slovaca*), kde publikuje štúdie o slovenskej obchodnej terminológii, o striedniciach za praslovanské skupiny *ořt-*, *ořt-* v gemerských nárečiach, príspevky ku gemerskej dialektológii. Vo vojnových rokoch, ale aj v povojnovom období sa Š. Tóvik na istý čas odmlčal a jeho publikačná činnosť sa naplno rozvinula až od roku 1956, keď svoje vedecké aktivity rozširuje o štúdium Štúrovej jazykovej a pravopisnej normy, o dejiny slovenského jazyka, o štúdium slovenských jazykových pamiatok, o štúdium jazyka P. J. Šafárika a J. Kollára, o výskum jazyka presidlencov zo Zakarpatskej oblasti Ukrajinskej republiky, o výskum východoslovenských nárečí, o otázky jazykovej výchovy a o toponomastický výskum. V roku 1957 vychádza jeho rozsiahla štúdia *Členenie a charakteristika gemerských nárečí* v druhom ročníku zborníka *Jazykovedné štúdie 2.* (s. 86-120) venovanom dialektológii. Táto štúdia so 6 mapami, na ktorých boli zakreslené základné izoglosy gemerských nárečí, sa na dlhé roky stala jedinou podrobnou prácou o členení a charakteristike gemerských nárečí, o ktorú sa opierali všetci neskorší bádatelia slovenských nárečí doma i v zahraničí.

Na spomínanú štúdiu sa odvoláva a jej význam pre slovenskú i zahraničnú jazykovedu zdôrazňuje Jozef Orlovský (1908 – 1990), súpútnik Š. Tóbika, slovenský jazykovedec, dialektológ a bádateľ stredogemerských nárečí. V úvode monografie *Stredogemerské nárečia* J. Orlovský konštatuje: „Ani jeden kraj na Slovensku nepredstavuje tak pestro nárečovo diferencovanú oblasť ako bývalá stolica Gemerská. Na túto gemerskú nárečovú špecifickosť, spojenú s komplikovanosťou uceleného triedenia jednotlivých charakteristických nárečových oblastných hraníc, v poslednom čase poukázal aj prof. dr. Štefan Tóvik (1909 – 1969) v článku *Členenie a charakteristika gemerských nárečí* (so 6 mapami), *Jazykovedné štúdie II, Dialektológia*, Bratislava 1957, 86-20), kde sa uvádza aj podrobná literatúra k tejto problematike. Preto sa o gemerské nárečia v nedávnej minulosti zaujímali nielen naši domáci lingvisti – dialektológovia, ale aj lingvisti zo zahraničia, ako Sreznevskij, Conev, Boutelje, Maľeckí atď.“² J. Orlovský sa však ani slovom nezmiňuje o rukopise Tóvikovej monografie *Gemerské nárečia I. Gemerská nárečová čítanka (s členením,*

² Orlovský, Jozef: *Stredogemerské nárečia*. 1. vyd. Vydalo Vydavateľstvo Osveta v Martine pre Gemerskú vlastivednú spoločnosť v Rimavskej Sobotě, 1975, s. 7.

charakteristikou a mapami), ktorý už v tom čase bol k dispozícii v archíve Gemerskej vlastivednej spoločnosti v Rimavskej Sobote. Domnievame sa však, že existencia rukopisu diela Š. Tóbika J. Orlovského určite inšpirovala k napísaniu monografie *Stredogemerské nárečia*³ a neskôr aj *Gemerského nárečového slovníka*.⁴ Netreba zabúdať, že obidvaja autori spolu začínali v tridsiatych rokoch minulého storočia ako nádejní slovenskí jazykovedci v rámci dialektologickej komisie Jazykovedného odboru Učenej spoločnosti Šafárikovej pod vedením profesora Václava Vážneho, predsedu komisie. Obidve monografie Orlovského vyšli vo vydavateľstve *Osveta* v Martine, ktoré spolu s vydavateľstvom *Obzor* v Bratislave patrili k dvom základným vydavateľom kníh a publikácií pre Gemerskú vlastivednú spoločnosť v Rimavskej Sobote.

Vyrcholéním publikačnej činnosti profesora Tóbika v polovici šesťdesiatych rokov je monografia *Šafárikov a Kollárov jazyk. Príspevok k vývinu českého a slovenského jazyka v období národného obrodzenia*⁵, ktorá prináša charakteristiku doby a jazykových pomerov na Slovensku v období Šafárikovej a Kollárovej mladosti, názory týchto veľkých Slovákov na slovenčinu a na jej miesto v rodine slovanských jazykov, na vzťah slovenčiny a češtiny, na jazykovú prax v ich období, rozbor jazyka ich diela podľa jednotlivých období, diel, vrstiev a štýlov, charakteristiku Kollárovho a Šafárikovho jazyka z hľadiska dynamiky jazykového vývinu v období národného obrodzenia.

Centrálne miesto vo vedeckovýskumnej činnosti autora patrilo gemerským nárečiam. Štúdie o gemerských dialektoch publikoval v rozpätí vyše tridsiatich rokov. Štefan Tóvik niekoľko rokov pripravoval rozsiahlu monografiu *Gemerské nárečie I. Gemerská nárečová čítanka (s členením, charakteristikou a mapami)*, v ktorej sumarizoval svoje bohaté znalosti týchto nárečí, predstavujúcich pre slovenskú dialektológiu, pre dejiny slovenského jazyka, ale aj pre slavistické štúdium mimoriadne dôležitý objekt výskumu. Ako uviedol PhDr. Július Bolfik, predseda a zakladateľ Gemerskej vlastivednej spoločnosti v Rimavskej Sobote, v predhovore k monografii Jozefa Orlovského *Stredogemerské nárečia*⁶ „Práca Jozefa Orlovského *Stredogemerské nárečia* je ďalším prínosom k výskumu dialektológie. Vhodne nadväzuje na prácu Štefana Tóbika *Gemerské nárečie I. Gemerská nárečová čítanka (s členením, charakteristikou a mapami)*.“ Tóvikova monografia podobne ako Orlovského kniha mala vyjsť v edícii *Gemerské vlastivedné pohľady*, v rámci ktorej vychádzali práce venované výskumu dejín, literatúry a nárečí tohto regiónu. Kým monografia J. Orlovského vyšla v roku 1975 (rukopis bol zadaný do tlače v júni 1973), monografia Š. Tóbika na dlhé roky skončila nevedno v ktorom archíve a na svoje vydanie musela čakať takmer päťdesiat rokov.

To je veľmi dôležitá a vlastne jediná informácia o Tóvikovej práci. Pravdepodobne J. Bolfik ako vedecký redaktor edície *Gemerské vlastivedné pohľady* v tom čase, čiže ani nie o šesť rokov po predčasnej smrti Š. Tóbika, nevedel povedať, resp. nepokladal za potrebné uviesť ďalšie podrobné informácie, kedy dielo bude publikované, koho navrhol za recenzenta a v ktorom vydavateľstve vyjde, hoci v spomínanom citáte zdôrazňuje, že práca J. Orlovského vhodne nadväzuje na prácu Š. Tóbika. To znamená, že si uvedomoval, že jedine on ako redaktor edície *Gemerské vlastivedné pohľady* a predseda *Gemerskej vlastivednej spoločnosti* so sídlom v Rimavskej Sobote, je zodpovedný za publikovanie tohto diela, lebo to autorovi isto sľúbil

³ Orlovský, Jozef: *Stredogemerské nárečia*, op. cit.

⁴ Orlovský, Jozef: *Gemerský nárečový slovník*. 1. vyd. Vydalo Vydavateľstvo Osveta v Martine pre Gemerskú vlastivednú spoločnosť v Rimavskej Sobote, 1982, 423 s.

⁵ Tóvik, Štefan: *Šafárikov a Kollárov jazyk. Príspevok k vývinu českého a slovenského spisovného jazyka v období národného obrodzenia*. (Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae. Philologica. 1.) 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1966, 157 s.

⁶ Orlovský, Jozef: *Stredogemerské nárečia*, op. cit., s. 6.

a bol s ním dohodnutý, že dielo vyjde v rámci spomínanej edície. Určite netušil, že v dôsledku mnohých nepredvídaných okolností sa vydanie rukopisu oddiali až o takmer päť desaťročí (1969-2018, 2019). Domnievame sa, že jednou z príčin odkladania publikovania Tóbikovho diela mohol byť náročný vedecký text, zložitá fonetická transkripcia a mimoriadne rozsiahly rukopis najmä v časti *Gemerská nárečová čítanka*, v ktorej sú uvedené viacstránkové nárečové texty z každej slovenskej dediny bývalej Gemerskej stolice. Určitú úlohu tu mohli zohrať aj finančné dôvody. No najväčším dôvodom bolo to, že Š. Tóbik nestihol toto svoje rozsiahle dielo vydať za svojho života a že starosti o vydanie diela prešli na jeho rodinu a na jeho bývalé pracovisko. Podľa PhDr. Tatiany Matlovičovej, rod. Tóbikovej, mladšej dcéry prof. Š. Tóbika, Gemerská vlastivedná spoločnosť postúpila rukopis monografie na recenzovanie Jozefovi Orlovskému (1908-1990). Tu sa končí stopa tohto rukopisu a jeho existencia i vydanie boli na dlhé roky zahalené rúskom tajomstva. Postupne sa informácie o rukopise a o mieste jeho archivovania stali nedostupnými.

S odstupom času sa možno domnievať, že po predčasnej smrti prof. Tóbika bolo treba pomôcť dr. Bolfikovi ako hlavnému garantovi publikovania monografie a ponúknuť mu spoluprácu na príprave vydania, pri korektúrach, pri finančnom zabezpečení vydania, a to jednak z bývalého pracoviska na Katedre slovenského jazyka a literatúry FF UPJŠ, jednak aj z dialektologického oddelenia Jazykovedného ústavu L. Štúra. Skutočnosť však bola taká, že každý sa venoval svojej práci, svojim úlohám a zabudlo sa na to, že aj vydanie práce z pozostalosti autora patrí do náplne vedeckovýskumnej činnosti vysokoškolského učiteľa alebo vedeckovýskumného pracovníka. Okrem toho ide o morálnu povinnosť bádateľov sprístupňovať odbornej verejnosti významné diela svojich predchodcov, učiteľov a kolegov na ďalšie štúdium a výskum. Tým, že spomínaná monografia Štefana Tóbika nebola publikovaná, utrpela nielen slovenská dialektológia, ale aj slovenská a slovanská jazykoveda, pretože autor patrí k najlepším slovenským znalcom gemerských nárečí.

Nádej umiera posledná, hovorí jedno staré slovenské príslovie. Rodina profesora Š. Tóbika nikdy neprestala veriť, že rukopis sa nájde a ani na chvíľu nezapochybovala o tom, že jeho celoživotné dielo bude publikované. Nevzdávali sa nádeje ani najbližší spolupracovníci prof. Tóbika na bývalej Katedre slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty UPJŠ, ktorú viedol a budoval od jej vzniku v roku 1952 až do svojej smrti 1969. Tým sa zároveň zúčastňoval aj na budovaní a zveľaďovaní Filozofickej fakulty, ako aj celej Univerzity Pavla Jozefa Šafárika od jej založenia roku 1959. Vedeli sme, že náš pán profesor tým splácal daň svojmu rodnému kraju, ktorý úprimne miloval, a preto pokladal za svoju morálnu povinnosť vynakladať svoj talent a svoje bohaté znalosti na štúdium jazyka svojich gemerských predkov, jazyka slovenského národa a na výskum diela svojich slávnych krajanov. Túto lásku a vrúcny vzťah k rodnému kraju, k slovenským nárečiam, slovenskému jazyku, dejinám slovenskej literatúry a k dejinám Slovenska prenášal aj na svojich študentov, čím nás motivoval k vážnemu záujmu o vedecký výskum slovenského národného jazyka a jeho spisovných i nespisovných útvarov, dejín slovenskej literatúry, národných i regionálnych dejín Slovenska. Všetci sme boli presvedčení, že toto vzácné jazykovedné dielo sa raz určite nájde a že bude veľkým obohatením slovenskej i slovanskej dialektológie aj jazykovedy. Veď v spise je uložených toľko tvorivých síl, elánu, zodpovednosti, radosti a nadšenia z tvorivej práce, ale aj nekonečný počet hodín, ktoré autor strávil pri opise týchto archaických a originálnych dialektov, ktoré majú zásadný význam pre štúdium najstarších dejín slovenského jazyka.

Keď hovoríme o duchovnom náboji skrytom v donedávna stratenom diele Š. Tóbika, nemožno nespomenúť aj nekonečný počet hodín strávených pri priamom terénnom výskume na Gemeri. Keď v rozpätí takmer štyridsiatich rokov (1930-1969), ako sa dozvedáme

z úvodu ku Gemerskej nárečovej čítanke, autor navštívil osobne každú slovenskú obec bývalej Gemerskej stolice, kde zapísal v každej skúmanej lokalite vždy viaceré nárečové texty. Netreba zabúdať, že priamy terénny výskum bolo treba absolvovať po cestách – necestách v každej gemerskej doline a v každej väčšej či menšej gemerskej dedine nájsť schopných a vďačných informátorov, aby nárečové texty spĺňali prísne vedecké kritériá na ďalšie bádanie a vedecké analýzy.

Spočiatku sa texty zapisovali rukou, neskôr v päťdesiatych rokoch sa začali nahrávať na magnetofón alebo diktafón. Po návrate z výskumu bolo treba texty prepísať z magnetofónovej nahrávky, najskôr rukou, neskôr na písacom stroji, upraviť ich z vecnej alebo štylistickej stránky a odlíšiť systémové javy od nesystémových javov, ktoré môžu byť výsledkom interferencie medzi spisovným jazykom a nárečím, resp. medzi skúmaným nárečím a iným kontaktujúcim dialektom. Je to zložitý a zdĺhavý proces, kým z textov získaných metódou priameho terénneho výskumu vznikne ucelená nárečová antológia.

Čitateľ sa z úvodu ku Gemerskej nárečovej čítanke dozvie, že celú nárečovú antológiu autor zostavil sám, čiže najprv zapísal alebo nahral na magnetofón súvislé nárečové prehovory pri priamom terénnom výskume, ktoré postupne prepisoval, opierajúc sa o zásady **čitateľskej fonetickej transkripcie**, ktorá sa pokladá za variant zjednodušenej transkripcie. „Vzhľadom na predpokladaný širší okruh čitateľov **upúšťame od prísne vedeckej transkripcie**, aby sme umožnili aj priemerne vzdelanému čitateľovi čítať a rozumieť textom.“ Profesor Tóvik tým pravdepodobne myslel svojich informátorov, čo by sme mohli chápať ako istú formu poďakovania za ich nezištnú pomoc pri niekoľkoročnom výskume, keď mu poskytovali údaje a informácie o svojom rodnom dialekte i o svojom živote. Možno tým myslel aj svojich kolegov z *Gemerskej vlastivednej spoločnosti v Rimavskej Sobote*, ktorí pracovali v iných vedeckých oblastiach a ktorým tiež záležalo na tom, aby Gemerská nárečová čítanka vyšla tlačou, čím by sa skúmané dialekty sprístupnili nielen vedeckej, ale aj širšej laickej verejnosti. Určite na prvom mieste to bol Dr. Július Bolfik, zakladateľ a dlhoročný predseda Gemerskej vlastivednej spoločnosti (1966-1991), ktorý sa zaslúžil o to, že v edícii Gemerských vlastivedných pohľadov bolo publikovaných 90 samostatných knižných titulov z viacerých vedných oblastí. V tomto počte nie je však zahrnuté vydanie dialektologického spisu profesora Štefana Tóbika, ktoré bolo pôvodne plánované na rok 1971 jednak vo vydavateľstve *Obzor* v Bratislave (Gemerské nárečie II.) a jednak na rok 1974 vo vydavateľstve *Osveta* v Martine (Gemerské nárečie I.).

Zároveň autor v úvode poznamenáva, „že texty treba pozorne čítať a vyslovovať tak, ako sú vytlačené v dôsledku *splývavej* alebo *nesplývavej výslovnosti*“ (s. 22). Toto je veľmi dôležitá informácia pre editorku diela, ale aj pre čitateľov z radov odborných jazykovedných kruhov, lebo autor na jednej strane rozlišoval javy, ktoré sú výsledkom splývavej výslovnosti, a na druhej strane javy, ktoré sú výsledkom nesplývavej výslovnosti. Preto v rukopise *Gemerskej nárečovej čítanky*, v ktorej sa autor dôsledne opiera o tieto zásady, nie je potrebné zasahovať do metodického postupu uplatňovaného pri transkripcii, ale treba ho rešpektovať a opraviť iba chyby z nepozornosti. Domnievame sa, že nárečové texty nie je potrebné opravovať, lebo Štefan Tóvik zanechal slovenskej verejnosti rukopis svojho dialektologického spisu, v ktorom sú precízne zaznamenané všetky osobitosti gemerských nárečí a ktorý je svedectvom toho, že k výskumu dialektov vo svojom rodnom Gemeri pristupoval s veľkou zodpovednosťou. Tejto zodpovednosti a tomuto svedomitému prístupu k práci učil aj svojich poslucháčov slovakistiky. Rovnako bol náročný aj na svojich spolupracovníkov na katedre slovenského jazyka a literatúry, ktorú viedol od vzniku katedry v roku 1952 až do svojej pred-

časnej smrti v roku 1969. Svedomitosť, zodpovednosť a pracovitosť vyžadoval aj od svojich kolegov na iných katedrách a pracoviskách mladej a formujúcej sa filozofickej fakulty i celej Univerzity Pavla Jozefa Šafárika.⁷

V prvom obale diela Š. Tóbika bolo uložených 663 strán rukopisu napísaných strojom. Ide o originál, prvopis, veľmi dobre zachovaný a čitateľný, napísaný na firemnom papieri vydavateľstva *Obzor* v Bratislave. Text sa vpisoval na orámované strany s názvom vydavateľstva na ľavom hornom okraji, čím sa limitoval počet úderov v riadku a počet riadkov na strane. Bolo vidno, že text prešiel korektúrou a opravy boli vpisované ceruzkou alebo perom priamo do textu. Viaceré diakritické znamienka alebo písmená z gréckej abecedy či z azbuky, ktoré nebolo možné napísať na písacom stroji, boli vpisované rukou. Zaujala nás aj štruktúra textu, ktorá je premyslená, členenie textu na kapitoly a odseky sa označuje rímskymi alebo arabskými číslicami, resp. veľkými či malými písmenami slovenskej abecedy. Pri charakteristike každého javu sa uvádza veľké množstvo starostlivo prepísaných príkladov. Každý príklad je podčiarknutý hrubou čiarou, čo v elektronickej podobe označujeme tučným písmom.

Prvá strana rukopisu je obálka s takými dôležitými údajmi, ako je názov vedeckej spoločnosti garantujúcej vydanie monografie: Gemerská vlastivedná spoločnosť v Rimavskej Sobotě. O pár centimetrov nižšie a hneď od ľavého okraja sa uvádza meno a priezvisko autora Štefan Tóbič a potom o dva centimetre nižšie nasleduje názov monografie Gemerské nárečie I. Gemerská nárečová čítanka (*s členením, charakteristikou a mapami*). V dolnej časti obálky je názov vydavateľstva Osveta v Martine a rok vydania (1974).

Na vnútornej strane obálky sa v hornej hlavičke opäť uvádza názov Gemerská vlastivedná spoločnosť v Rimavskej Sobotě. O dva riadky nižšie na ľavej strane je uvedený názov edície Gemerské vlastivedné pohľady a ešte o riadok nižšie číslo edície, ktoré nie je vpísané, iba je vybodkované miesto na číslo. O dva riadky nižšie tiež od ľavej strany nasleduje text: Rediguje

⁷ O existencii rukopisu som sa dozvedela v októbri 2015 od prof. RNDr. Reného Matloviča, PhD., vnuka prof. Štefana Tóbika, v priestoroch dekanátu Fakulty humanitných a prírodných vied PU. „Rukopis môjho starého otca sa našiel“, stihol mi pán dekan oznámiť radostnú správu. Začiatkom letného semestra 2015/2016 mi pán dekan Matlovič (a v rokoch 2007-2015 rektor PU) doniesol rukopis diela prof. Tóbika, ktorý bol uložený v troch obaloch. Poprosil ma, aby som pripravila na vydanie uvedený dialektologický spis z pozostalosti jeho starého otca. Bola som si vedomá toho, že je našou morálnou povinnosťou sprístupniť odbornej verejnosti doma i v zahraničí toto rozsiahle dialektologické dielo o gemerských nárečiach. Bol to prof. Tóbič, ktorý ako vedúci katedry slovenského jazyka a literatúry a garant slovenskej dialektológie a historickej gramatiky slovenského jazyka na filozofickej fakulte, v čase mojich štúdií na FF UPJŠ (1963-1969) zapájal svojich študentov do dialektologického výskumu hneď od prvého ročníka, vzbudzoval v nás záujem o nárečový i onomastický výskum v rodnom kraji. Prof. Tóbič nás učil, ako treba systematicky pracovať na svojich bádateľských témach, ako byť čestný i svedomitý a nevzdávať sa pri ťažkostiach, ktoré život prináša.

Na jeho podnet som sa začala venovať výskumu goralských nárečí a neskôr sa táto téma stala mojou celoživotnou témou, do ktorej som vložila časť svojho srdca. Od výskumu goralských nárečí na slovensko-poľskom jazykovom medzí som sa dostala k širším slavistickým témam, ako je štúdium poľského jazyka a konfrontačný výskum slovenčiny a poľštiny, ako aj ďalších slovanských jazykov. Vďaka výskumu goralských nárečí, ktoré spadajú do karpatského jazykového areálu, sa mi naskytla príležitosť zapojiť sa do medzinárodného kolektívu dialektológov z 11 krajín, ktorí sa po schválení projektu na VII. medzinárodnom zjazde slavistov 1973 vo Varšave začali systematicky venovať realizácii výskumnej úlohy *Celokarpatský dialektologický atlas/Общекарпатский диалектологический атлас*.

Prof. Tóbič ma prijímal ako asistentku na katedru slovenského jazyka a literatúry hneď na druhý deň po štátnych záverečných skúškach zo slovenčiny dňa 11. júna 1969. Po predčasnom skone prof. Tóbika 2. septembra 1969 prednášky z tejto historickej jazykovednej disciplíny prevzal prof. dr. Ľudovít Novák, DrSc., zakladateľ Slovenskej akadémie vied a umení v Bratislave (1942), ktorý po rehabilitácii v roku 1968 prednášal na bývalej Pedagogickej fakulte UK v Trnave. Prof. Novák bol prijatý najskôr ako externý spolupracovník a neskôr ako interný profesor so zameraním na všeobecnú jazykovedu a historické jazykovedné disciplíny na FF UPJŠ v Prešove, kde prednášal až do svojho odchodu na dôchodok v roku 1983. Ako profesor Tóbič, tak aj profesor Novák zásadne ovplyvnili moje vedeckovýskumné zameranie i moje jazykovedné myslenie. Boli pre nás vzorom i príkladom odbornej erudície i ľudskosti. Obidvaja patria k zakladateľskej generácii slovenských jazykovedcov, ktorí celý svoj život obetovali rozvoju slovenskej vedy a slovenského vysokého školstva.

Július Bolfik. O štyri centimetre nižšie počínajúc ľavým okrajom sú uvedené dva údaje: Autor: univ. prof. PhDr. Štefan Tóbk, CSc., a pod týmto riadkom sa uvádza ďalší údaj: Dielo: *Gemerské nárečie I*. O sedem centimetrov nižšie sa uvádza posledný dôležitý údaj: Recenzoval: univ. prof. PhDr. Jozef Štolc, DrSc.

Uvádzame podrobne všetky tieto údaje, ktoré potvrdzujú fakt, že dielo už začiatkom sedemdesiatych rokov minulého storočia bolo pripravené na vydanie a že jeho vydanie sa malo uskutočniť v roku 1974.

Každá strana rukopisu je očíslovaná, podľa čísel vidno, že text bol prepisovaný po častiach, ale autor nezabudol vždy na prvej strane nasledujúcej časti uviesť v zátvorke číslo poslednej strany predchádzajúcej časti. Papier je kvalitný, v niektorých prípadoch boli poškodené okraje strán. Rukopis prvej časti pôvodného I. zväzku rukopisu bol rozdelený do piatich častí. Všetkých päť častí tvorí jeden tematický celok, ktorý navrhujeme publikovať pod názvom: GEMERSKÉ NÁREČIA I / ČASŤ PRVÁ / ÚVOD – ČLENENIE – CHARAKTERISTIKA /. Okrem už spomínaného (1) obsahu a (2) úvodu sme túto časť rukopisu doplnili o ďalšie kapitoly: (3) záver, (4) literatúra, (5) anglické resumé, (6) ruské resumé, (7) súborná personálna bibliografia, (8) literatúra o autorovi a (9) zoznam skúmaných lokalít.

Za prvou časťou s názvom *Členenie a charakteristika gemerských nárečí* nasledovala druhá časť *Gemerská nárečová čítanka / Nárečové texty* ako rozsiahla antológia gemerských nárečových textov (464 s.). Túto druhú časť navrhujeme vydať pod názvom GEMERSKÉ NÁREČIA I / ČASŤ DRUHÁ / GEMERSKÁ NÁREČOVÁ ČÍTANKA. Obidve časti na seba nadväzujú, lebo nárečová čítanka nasleduje až po členení a jazykovej charakteristike gemerských nárečí. Preto z praktického hľadiska pokladáme za vhodné vydať obidve časti ako dve osobitné knihy pod pôvodným názvom, ale s doplnením, že ide o prvú alebo o druhú časť: GEMERSKÉ NÁREČIA I / ČASŤ PRVÁ ; GEMERSKÉ NÁREČIA I / ČASŤ DRUHÁ. Ako vidno, v názve diela sme zmenili pôvodný singulárny tvar lexémy *nárečie* a nahradili sme ho plurálovým tvarom *nárečia*: *Gemerské nárečie* » *Gemerské nárečia*.

V predkladanej antológii gemerských nárečových textov budú uverejnené iba texty zo skupiny vlastných gemerských nárečí, ktoré sa vnútorne členia na tri základné areály: (1) nárečia juhozápadného Gemera, (2) nárečia stredného Gemera a (3) nárečia východného Gemera. Nárečová čítanka obsahuje viacstránkové nárečové texty zo sto gemerských obcí a ich poradie sa označuje arabskými číslicami. Každý text zapísaný v skúmanej lokalite má svoje číslo. Kým prvá gemerská obec nesie názov *Val'kovo* s poradovým číslom 1 a je z juhozápadného Gemera, posledná gemerská obec sa volá Vyšná Slaná a je z východného Gemera s poradovým číslom 100. Celkove z juhozápadného Gemera sú uverejnené nárečové texty z 51 obcí (č. 1-51), zo 47 obcí zo stredného Gemera (č. 52-98) a z dvoch obcí z východného Gemera s poradovým číslom 99-100. Väčšinou ide o dlhé, viacstránkové texty. Viaceré nárečové prehovory rozprávali tí istí informátori v istých časových intervaloch, lebo autor chcel „zachytiť“ dynamiku vývinu každého gemerského nárečia v rozpätí obdobia jednej a pol generácie. ...Pritom sme sa usilovali vybrať a podať v prevažnej miere ukážky skutočnej reči najstaršej generácie (70-90-roč.), starej (50-70-roč.), strednej (30-50-roč.), mladej (15-30-roč.) a najmladšej (10-15-roč.) a to tak mužskej, ako aj ženskej.“ (s. 16).

Doplnili sme obsah aj do druhej časti prvého zväzku, v ktorom bude uverejnená podrobná štruktúra Gemerskej nárečovej čítanky. Vo všetkých prípadoch ponechávame pôvodné členenie textu i pôvodné poradové čísla obcí. To znamená, že za názvom základného nárečového areálu (napr. *I. Nárečia juhozápadného Gemera*) bude nasledovať názov menšej skupiny nárečí pomenovaných podľa názvov dolín v Gemeri (napr. *I. Nárečia Sušianskej doliny*), ďalej

nasleduje názov časti doliny [napr. *a) severozápadnej*] a za nim názov menšej skupiny nárečí [napr. *1) pondelské nárečie*]. Až potom nasleduje názov skúmanej obce s osobitným poradovým číslom, počínajúc číslom jeden a končiac číslom sto (napr. *1. Valkovo* alebo *100. Vyšná Slaná*). Tým sa značne zjednoduší vyhľadávanie textov v čítanke, lebo podľa čísla obce si čitateľ vyberie príslušný nárečový text na ďalšie štúdium alebo analýzu. Tieto údaje sú veľmi dôležité najmä pre prácu s textom na seminároch z disciplíny *Vývin slovenského jazyka a dialektológia*, ktorú poslucháči aprobácie slovenský jazyk a literatúra absolvujú v treťom a štvrtom semestri vysokoškolského štúdia, resp. na výberových prednáškach a seminároch z tejto disciplíny. Rovnako dôležité sú aj pre poslucháčov doktorandského štúdia zo študijného programu *Slovenský jazyk* a so špecializáciou na slovenskú dialektológiu. Pôvodná štruktúra členenia nárečovej čítanky je užitočná aj pre prácu ďalších slovakistov z akademických i univerzitných centier doma i v zahraničí, ktorí potrebujú údaje o gemerských nárečiach doplniť aj príkladmi z nárečových textov.

V úvode druhej časti pôvodného rukopisu Š. Tóvik predkladá prehľad všeobecne platných zásad fonetickej transkripcie v slovenskej dialektológii a opisuje zásady fonetickej transkripcie gemerských nárečových textov vrátane špeciálnych grafém i diakritických znamienok. Z úvodu sa čitateľ ďalej dozvie, že predkladaná nárečová čítanka je iba malým zlomkom rozsiahleho nárečového materiálu, ktorý autor zapísal v rozpätí rokov 1930-1969. Pripomína tiež, že texty sú zapísané *čitateľskou fonetickou transkripciou*, lebo pri písaní svojho diela isto myslel nielen na odbornú verejnosť z jazykovedných kruhov, ale aj na milovníkov gemerských dialektov, bádateľov gemerskej ľudovej kultúry, obyčají, zvykov a tradícií na Gemer, ktoré jeho krajanovia a predkovia tvorili v priebehu stáročí v gemerských dolinách i na gemerských vŕškoch.

Text úvodu sme presunuli z pôvodného rukopisu (s. 16-22), ktorý autor zaradil na úvod celého prvého zväzku Gemerské nárečie I. Keďže však pôvodný úvod začína od strany číslo 16, svedčí to o tom, že autor ešte hodlal doplniť prvé strany rukopisu. Môžeme predpokladať, že to mal byť obsah a predhovor, v ktorom by prípadne uviedol aj ďalšie údaje.⁸ Až potom nasledujú nárečové texty z jednotlivých obcí podľa členenia gemerských nárečí, z ktorého vychádzal pri jazykovej charakteristike skúmaných dialektov. Táto štruktúra Gemerskej nárečovej čítanky je premyslená do najmenších detailov, lebo číslovanie jednotlivých menších či väčších celkov gemerských nárečí, ako aj názvov skúmaných lokalít nadväzuje na seba. Takže v tomto systéme členenia nárečových textov nebolo treba nič meniť, všetko ponechávame v pôvodnej podobe. Čo je však dôležité, čitateľ nájde v tejto štruktúre Gemerskej nárečovej čítanky mnoho údajov, ktoré mu pomôžu dobre sa orientovať v súbore textov a tiež mu poslúžia pri hľadaní podrobných alebo detailných údajov a znakov opisovaných nárečí.

Ponechávame tiež pôvodnú štruktúru údajov, ktoré sa podľa zásad platných pre zostavovanie nárečovej antológie obyčajne uvádzajú na začiatku každého nárečového textu. V závere Gemerskej nárečovej čítanky sme doplnili abecedný zoznam obcí s názvom okresu podľa súčasného administratívneho členenia Slovenska. Pri názve obce ponechávame aj nárečové znenie obce, ktoré je často odlišné od úradného názvu a v ktorom sa tiež odrážajú znaky skúmaného nárečia, napr.: *Selce* (v miestnom nárečí a na okolí *Seuce*, neutr.).

Ostatné údaje, ako je názov textu, meno, rok a miesto narodenia informátora, ako aj rok zápisu textu, nie sú zaznamenané podľa jednotnej šablóny. Preto niektoré údaje nájdeme na

⁸ „Nárečové ukážky podávame v takom slede jednotlivých obcí a ich nárečí, ktorý vyplýva z historicko-genetických či vývinových a geografických či zemepisných podmienok týchto nárečí. Neuchyľujeme sa od poradia, ako ho uvádzame v obsahu.“ (rkp. s. 18).

začiatku textu, kým iné údaje sú na konci textu. Keďže súbor textov vznikol v rozpätí takmer štyroch desaťročí (1930-1969), autor pokladal za dôležité uviesť, či text bol zapísaný rukou, resp. ide o text prepísaný z magnetofónovej nahrávky. tiež Autor tiež rozlišuje, či ide o záznam textu z rozhovoru s jednou osobou, resp. o záznam textu z rozhovoru viacerých informátorov. Vždy sa uvádza dátum zapísania textu, čo umožňuje čitateľom porovnávať texty staršie s mladšími a vyhľadať odlišnosti v textoch vyplývajúce z tohto časového aspektu. Zaujímavé je sledovanie odlišností v textoch aj podľa generačného rozvrstvenia informátorov. Vo viacerých prípadoch totiž ide o záznam prehovorov najstaršej, starej, strednej, mladej a najmladšej generácie informátorov, ktoré navyše boli zapísané v rozličných časových intervaloch, čo poskytuje bádateľom priestor na analýzu javov podmienených dynamickým vývinom gemerských nárečí. Táto dynamika zmien vždy bola podmienená odlišnou jazykovou situáciou, či už v nárečí konkrétnej gemerskej obce, alebo väčšej či menšej nárečovej skupiny.

Tieto podrobné údaje o informátoroch, o mieste a okolnostiach priameho terénneho výskumu, ale tiež štúdium jazyka alebo dialektu podľa rozličných spoločenských či generačných vrstiev sú už z oblasti sociolingvistikého výskumu. Tu vidieť, aká je krehká hranica medzi dialektológiou a sociolingvistikou a že výskum mnohých tém sa v týchto dvoch lingvistických disciplínach navzájom dopĺňa alebo prekrýva. Uplatnenie sociálneho aspektu pri štúdiu jazyka alebo nárečí priniesol do jazykovedy francúzsky jazykovedec a predstaviteľ sociologickej školy Antoine Meillet (1866–1936) v dvadsiatych a tridsiatych rokoch minulého storočia. Do tohto obdobia spadajú aj začiatky systematického výskumu slovenských nárečí pod vedením Václava Vážneho, učiteľa prof. Tóbika, ale tiež aj samého autora.

V druhom obale je uložených 728 strán rukopisu Š. Tóbika pod názvom Gemerské nárečie II. / Nárečia juhozápadného Gemera/ Hlásokoslovie, ktorý mal vyjsť vo vydavateľstve *Obzor* v Bratislave v roku 1971. Na rozdiel od rukopisu Gemerských nárečí I. z prvého obalu nejde o originál rukopisu, ale o kópiu práce, ktorú autor pripravoval ako nárečovú monografiu v rokoch 1932 – 1944. Tým reagoval na výzvu svojho učiteľa V. Vážneho, ktorý podnecoval svojich bývalých študentov a členov dialektologickej komisie USŠ, aby sa podujali na napísanie monografie o svojich rodných dialektoch. „No pre nadmerné zaneprázdnenie v škole, ako potom aj pre rušné pomery politické pred uplynulou vojnou, musel som začať prácu na **monografii** niekoľkokrát prerušiť. ...Poznamenávam, že stať historickú a zo synchronickej stať o samohláskových fonémach mal som hotovú už v roku 1944.“ (rukopis Úvod, s. VIII.).

Rukopis prešiel dvoma autorskými korektúrami, čo pekne vidno na dvoch odlišných typoch písma. Š. Tóbik drobulinkým písmom ceruzkou dopisoval poznámky, prípadne nové príklady na okrajoch strán alebo aj priamo do textu. Podobne aj autor druhých korektúr prečítal a opravil celý text a opravy vpisoval ceruzkou priamo do textu. Tieto druhé korektúry sú zreteľne zapísané čitateľným písmom a každý opravený príklad či iné chyby v rukopise, ako napríklad vnechané diakritické znamienko alebo písmenko, to všetko je starostlivo opravené. Tieto korektúry, žiaľ, autor diela nestíhol zapracovať do rukopisu. V rukopise sme nenašli poznámku, kto je autorom týchto druhých korektúr. Podľa rozsahu a kvality opráv možno usudzovať, že to bol veľmi dobrý znalec nárečí juhozápadného Gemera, ktorý často a seriózne vykonával korektúry tlačených textov. Domnievame sa, že išlo o PhDr. Júliusa Bolfika, redaktora edície *Gemerské vlastivedné pohľady*, v rámci ktorej pod číslom XXXV mala vyjsť monografia pod názvom Gemerské nárečie II. /Nárečia juhozápadného Gemera / Hlásokoslovie. Totiž meno redaktora edície sa uvádza na vnútornej strane titulného listu, kým meno recenzenta sa nespomína.

Usudzujeme tak aj na základe toho, že autor druhých korektúr upravil aj pôvodný názov monografie Nárečia juhozápadného Gemera. Úprava spočívala v tom, že redaktor celý tento

rukopis nazval titulom Gemerské nárečie II., za ktorým nasledoval užší názov Nárečia juhozápadného Gemera /Hláskoslovie. Touto zmenou spojil obidve časti rozsiahleho rukopisu, pochádzajúcich z obidvoch obalov do jedného celku, ktorý spája rovnaký objekt výskumu: Gemerské nárečie I / *Gemerská nárečová čítanka (s členením, charakteristikou a mapami)*; Gemerské nárečie II. (*Nárečia juhozápadného Gemera/ Hláskoslovie*). Autorom tejto korekcie mohol byť iba Dr. Július Bolfik, vedecký redaktor Gemerských vlastivedných pohľadov, ktorému bol dobre známy neblahý osud rukopisu najrozsiahlejšieho dialektologického spisu na Slovensku.

Podobne ako to bolo v prípade rukopisu z prvého obalu, aj rukopis diela z druhého obalu sme z praktického hľadiska rozčlenili na dve polovice, ktoré vyjdú ako prvá a druhá časť druhého zväzku spisu. Kým prvá časť vyjde pod názvom GEMERSKÉ NÁREČIA II / ČASŤ PRVÁ / Nárečia juhozápadného Gemera/Hláskoslovie/Časť historická/, druhá časť vyjde pod titulom GEMERSKÉ NÁREČIA II / ČASŤ DRUHÁ / Nárečia juhozápadného Gemera /Hláskoslovie/Časť synchronická/.

V treťom obale rukopisu bolo uložených 42 jazykových máp, ktoré sú rozličnej kvality. Prvá mapa predstavuje podkladovú mapu, pri ktorej redaktor spisu uvádza pokyny, ako treba postupovať pri prekresľovaní máp. Na mapách číslo 2-8 je zakreslené delenie gemerských nárečí na vlastné a nevlastné nárečia, členenie vlastných gemerských nárečí na menšie skupiny podľa dolín a ich častí. V pravej dolnej časti mapy je uvedený prehľad základných znakov, podľa ktorých sa členia gemerské nárečia na základné areály a menšie skupiny podľa dolín a menších oblastí. Na ďalších dvadsiatich ôsmich mapách sú zakreslené izoglosy typických znakov gemerských nárečí. Podľa pokynov autora sa tieto mapy mali vložiť do prvej časti rukopisu *Gemerské nárečie I* hneď za jazykovú charakteristiku dialektov. Autor uvádza vždy aj číslo strán, kam treba mapu zaradiť. Napríklad mapa číslo tri *Východné hranice typických znakov stredoslovenských nárečí* sa podľa pokynov autora mala uverejniť medzi stranami 34 a 35 rukopisu. Mapu číslo šesť *Prízvuk a kvantita* autor navrhuje vložiť medzi strany 39-40. Mapu číslo osem *Prechodný charakter gemerských nárečí* treba podľa autora vložiť medzi strany 41-42, pričom v časti vymedzenej pre legendu je uvedený prehľad grafického označenia izoglos. Oblasť výskytu sa ohraničuje rôznymi podobami geometrickej línie: súvislá čiara (tučná), súvislá čiara (tenká), prerušovaná čiara, kombinovaná čiara a pod.

Na troch mapách zo zachovaného súboru máp je legenda napísaná rukou drobným písmom, ktorú treba čítať pomocou lupy. Niektoré mapy venované členeniu gemerských nárečí majú viacero variantov, vidno, že autor pri kartografovaní nárečových javov ešte nebol rozhodnutý, ktorý variant uverejniť.

Z praktického hľadiska navrhujeme, aby celý súbor máp bol uverejnený v osobitnom zväzku pod názvom GEMERSKÉ NÁREČIA III */Stručný jazykový atlas gemerských nárečí*, ktorý zostavíme po dôkladnej analýze rukopisu máp. Tento jazykový atlas bude dobrou pomôckou pri štúdiu gemerských nárečí a ich jazykovej charakteristiky, lebo bude v ňom zakreslený priestorový výskyt nárečových javov. Podrobnejšiu charakteristiku uverejníme v úvode k tretiemu zväzku.

Ide o celoživotné dielo prof. Š. Tóbika, pozostávajúce z piatich kníh, ktoré sa takmer po päťdesiatich rokoch dočká vydania vo vydavateľstve Prešovskej univerzity v Prešove (2018, 2019). Prešovská univerzita v Prešove sa po delimitácii vyčlenila z Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach v roku 1997, čím sa Prešov stal novým univerzitným centrom na východnom Slovensku. Profesor Tóbič stál pri začiatkoch budovania vysokého školstva na východnom Slovensku a patrí ku zakladateľskej generácii Katedry slovenského jazyka a literatúry a Filozofickej fakulty v Prešove, ako aj Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

Literatúra

- Orlovský, Jozef: Stredogemerské nárečia. 1. vyd. Vydalo Vydavateľstvo Osveta v Martine pre Gemerskú vlastivednú spoločnosť v Rimavskej Sobote, 1975. 272 s.
- Orlovský, Jozef: Gemerský nárečový slovník. 1. vyd. Vydalo Vydavateľstvo Osveta v Martine pre Gemerskú vlastivednú spoločnosť v Rimavskej Sobote, 1982. 423 s.
- Tóbič, Štefan: Charakteristické zjavy hláskoslovné v nárečiach juhozápadného Gemera. 1. časť. (S mapou.) – Bratislava (čas.), 1934, 8, s. 67-76.
- Tóbič, Štefan: Charakteristické zjavy hláskoslovné v nárečiach juhozápadného Gemera. 2. časť. – Bratislava (čas.), 1935, 9, s. 368-378.
- Tóbič, Štefan: Tvary na -ch v nárečiach juhozápadného Gemera. In: Sborník Matice slovenskej, 1935, 13, s. 89-92.
- Tóbič, Štefan: Zprávy o sbieraní a štúdiu nárečí gemerských, najmä z juhozápadného Gemera z prechodnej oblasti gemersko-novohradskej a z východného Gemera z prechodnej oblasti gemersko-spišskej. In: Carpatica, 1936, 1, zv. 1, s. 181-186.
- Tóbič, Štefan: Kvantita gemerských nárečí. In: Sborník Matice slovenskej, 14, 1936, s. 109-123.
- Tóbič, Štefan: Prechodná jazyková oblasť stredoslovensko-východoslovenská. (S 2 mapami.). In: Sborník Matice slovenskej, 1937, 15, s. 104-130.
- Tóbič, Štefan: Zpráva o výsledkoch prázdninových štúdií gemerských nárečí. – Carpatica, 1939, 1, zv. 2, s. 177-183.
- Tóbič, Štefan: Striednice za praslov. *ort-, *olt- v gemerských nárečiach. (S mapou.) – Linguistica Slovaca, 1-2, 1939-1940, s. 208-218.
- Tóbič, Štefan – Štolc, Jozef: Príspevky k spišskej a gemerskej dialektológii. – Bratislava (čas.). Slovenská učená spoločnosť, 1940, s. 23-36.
- Tóbič, Štefan: Členenie a charakteristika gemerských nárečí. (So 6 mapami.). In Štolc, J. (red.): Jazykovedné štúdie. 2. Dialektológia. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1957, s. 86-120.
- Tóbič, Štefan: Niekoľko poznámok k vývinu slovenčiny. In Tóbič, Š. (red.): Sborník Filologickej fakulty Vysokiej školy pedagogickej v Prešove. 2. časť: slovenský jazyk a literatúra. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1958, s. 150-168.
- Tóbič, Štefan: Jazyk a terminológia starých slovenských písomných pamiatok výrobných sektorov. In Tóbič, Š. (red.): Sborník Filologickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Prešove. Časť: všeobecná. 1. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1960, s. 80-157.
- Tóbič, Štefan: Zo Štiavnických listov z r. 1529 – 1600. In Paulíny, Eugen (red.): Jazykovedné štúdie. 6. Štúdie a pramene k dejinám jazyka slovenskej národnosti. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1961, s. 259-266.
- Tóbič, Štefan: Šafárikov jazyk. In Tóbič, Š. (red.): Sborník šafárikovský, venovaný z príležitosti 100. výročia smrti P. J. Šafárika V. medzinárodnému sjazdu slavistov v Sofii 1963. (Sborník Filologickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Prešove. 2. 1961.). Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1962, s. 91-193.
- Tóbič, Štefan: Pavel Jozef Šafárik a slovenské nárečia. In Hrozič, Jozef (red.): Odkaz P.J. Šafárika. (Slovenské štúdie. 6.) Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1963, s. 223-234.
- Tóbič, Štefan: K charakteristike nárečia presídlencov z Nového Klenovca na zakarpatskej oblasti USSR. In: Jazykovedný časopis, 1963, 14, s. 46-56.
- Tóbič, Štefan: Pavol Jozef Šafárik. In: Slovník českých a slovenských slavistov. Ukážky hesiel. Materiál pre diskusiu na V. medzinárodnom sjazde slavistov v Sofii. Red. M. Kudělka za spolupráce A. Popoviča. Brno – Bratislava, Slovenský ústav ČSAV – Československo-sovietsky inštitút SAV 1963, s. 65-96 (spoluautor).
- Tóbič, Štefan: Východoslovenské nárečia. (Úvod do ich ďalšieho výskumu a štúdia.) In Sedlák, Imrich (red.): Nové obzory. Spoločenskovedný zborník východného Slovenska. 7. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1965, s. 235 -268.
- Tóbič, Štefan: Nárečie Prešova. In: Dejiny Prešova. 2. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1965, s. 319-325.
- Tóbič, Štefan: Šafárikov a Kollárov jazyk. Príspevok k vývinu českého a slovenského spisovného jazyka v období národného obrodenia. (Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafaricanae. Philologica. 1.) 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1966. 157 s.
- Tóbič, Štefan: Význam jazykovedy a jazykovedcov pre spisovný jazyk a pomer medzi spisovným jazykom a nárečiami. In Ružička, Jozef (red.): Kultúra spisovnej slovenčiny. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1967, s. 87-88.
- Tóbič, Štefan: Z otázok jazykovej výchovy. In Ružička, Jozef (red.): Kultúra spisovnej slovenčiny. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1967, s. 266-288.
- Tóbič, Štefan: K otázke metódy tradičnej dialektológie. In: Bulletin celoštátneho dialektologického seminára Katedry ukrajinského jazyka a literatúry pri Filozofickej fakulte Univerzity P. J. Šafárika v Prešove. Red. P. Bunganič. Prešov: Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika, 1967, s. 149-154.
- Tóbič, Štefan: Význam a výskum gemerských nárečí. In: 1. konferencia Gemerskej vlastivednej spoločnosti v Rimavskej Sobote. Bratislava: Obzor, s. 44-53.
- Tóbič, Štefan: Aus der Toponymik von Gömör. In: Prešov Studies in Linguistics. (Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafaricanae. Jazykovedný zborník. 3.) Red. L. Novák et al. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971, s. 105-114.
- Tóbič, Štefan: Profesor Juraj Palkovič ako jazykovedec a gemerský dialektológ. In Bolfík, Július (red.): Juraj Palkovič. Materiály z celoslovenskej vedeckej konferencie o jeho živote a diele dňa 28. februára 1969 v Rimavskej Sobote pri príležitosti 200. výročia narodenia. Bratislava: Obzor, 1971, s. 51-62.

Štefan Tó bik and his Work Dialects of Gemer I.-III. in Context of Slovak Linguistics

Júlia Dudášová-Kriššáková

Thanks to its contents and scope as well as the methodical and methodological approach used, this piece by professor Štefan Tó bik is among the most modern and topical works of Slovak dialectology. Its quality did not suffer even after an almost fifty year wait. That is why it could be claimed that Štefan Tó bik's manuscript is one of the key sources on Slovak dialectology as well as Slovak linguistics. Slovak dialects are of exceptional importance for research into and reconstruction of the oldest history of the Slovak language between the 10th and 15th centuries. That is an internal period of the history of the Slovak language (as well as other Slavic languages) when, within six centuries, all key changes occurred in Old Slovak due to which Slovak was formed as a distinctive Slavic language with a specific system of phonemic, morphological, syntactic and lexical-semantic phenomena. Unfortunately, continuous records from this period, the most important for the development of Slovak language, were not preserved. Based on them, the oldest history of the language could have been reconstructed. What was, however, preserved were individual words, proper nouns (naming places or persons) in Latin-written records.

It was not until modern linguistics, following the fundamental principles of structuralism and utilising new research approaches in linguistics, such as internal language reconstruction and methods of relative chronology and linguistic geography, reconstructed the oldest history of the Slovak language based on research into Slovak dialects. That is why the development of Slovak language is based on an analysis of Slovak dialects and this methodological approach follows internal justifications of each change.